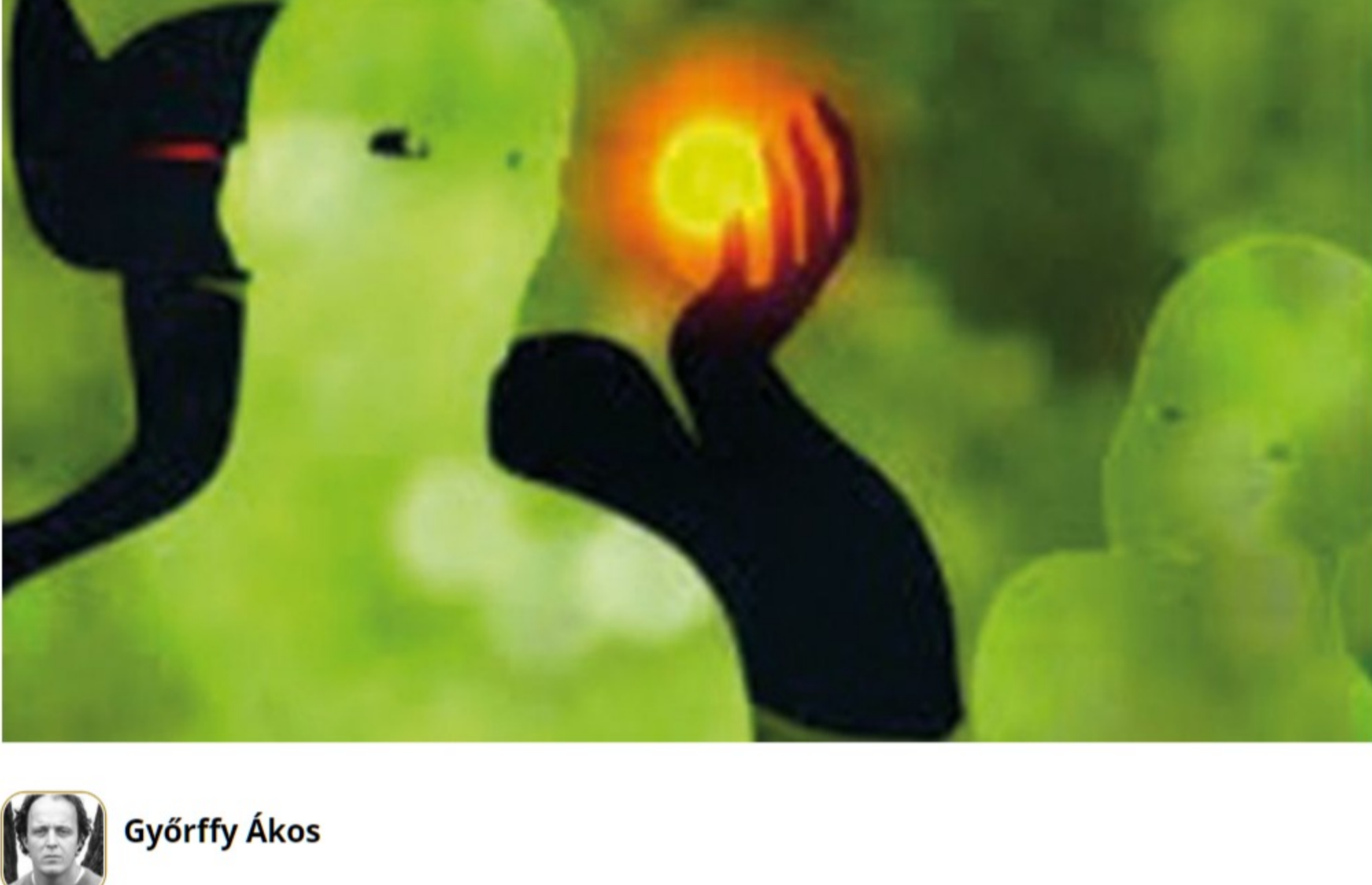

„Valamennyien hősei vagyunk” – kétszáz éve született Madách Imre, Az ember tragédiája szerzője

Madách Imre a Tragédiájával hatalmas látomásban vetíti az olvasó elé az emberiség „nagy kalandját”, az értelem és az ösztönök örök harcát, miközben kivételes érzékenységgel tapint rá a jövő problémáira.

2023. január 20. 07:11

Gyórfy Ákos

1862. január 12-e a magyar irodalom jeles napja. Ezen a napon jelent meg ugyanis Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámája. Nem beszélve a január 20-ról, mert ez a nap pedig Madách születésének napja, amely éppen kétszáz évvel ezelőtt esett meg.

Az ember tragédiája a megjelenése óta eltelt százhatvanhárom évben mit sem veszített jelentőségéből és aktualitásából. Ez a drámai költemény a magyar irodalom egyik csúcspontja, szinte nemzeti szimbólummá vált, olyan alkotássá, amelynek kitüntetett helye van a magyar írásos kultúrában.

„**Madách műve valójában egy „emberiségköltemény”, amely messze túlmutat a korabeli magyar állapotok ábrázolásán.**

Madách az örök emberi küzdelmet, az igazság keresésének évezredekken átívelő mítoszát vizsgálja. Egyszerre mélyen magyar és egyetemes érvényű alkotás.

Miután művével elkészült, Madách eljuttatta a kéziratot a magyar irodalom másik nagy géniuszához, Arany Jánoshoz, aki második olvasásra felismerte nagyszerűségét és egyedülálló voltát. Arany János segítette hozzá Madách Imrét *Az ember tragédiája* megjelentetéséhez,

„**mert tudta, hogy olyan mű született, amely példa nélküli mind a magyar, mind a világirodalomban.**

Az ember tragédiája születésének idején Magyarország az általános pesszimizmus és csüggedtség állapotában volt. A magyar reformkor szellemi és kulturális pezsgése után az elbukott 1848-49-es forradalom és szabadságharc sötét égboltot vont Magyarország fölé. Az elbukott szabadságharc után a Haynau nevével fémjelzett katonai diktatúra, majd a Bach-féle hivatalnokrendszer uralkodott Magyarországon, amely kíméletlen módszereivel csírájában próbált elfojtani minden szabadságra irányuló nemzeti kezdeményezést.

Ebben a nyomott és reménytelen légkörben írta Madách *Az ember tragédiáját*. Az amúgy is csüggesztő légkörhöz nagyban hozzájárult Madách magánéleti válsága is. Felesége, Fráter Erzsébet hűtlen lett hozzá, mialatt Madách börtönben ült egy forradalmár rejtegetése miatt.

Madách Imre 1823-ban született középnemesi családban, amely a 13. századig tudta visszavezetni a családfáját. Ősei az Árpád-házi királyoktól kaptak nemesi rangot és földbirtokokat. Anyanyelve mellett hat idegen nyelven beszélt tökéletesen, kiválóan ismerte a klasszikus és a korabeli irodalmat, az írás mellett ügyvédként és politikusként is tevékenykedett.

Az ember tragédiájának második színe Jankovics Marcell víziójában

Az ember tragédiájában Madách úgy vet fel magyar – nemzeti – sorskérdéseket, hogy eközben mégis mindenkihez érvényesen tud szólni, éljen bárhol és bármikor a világban. A magyar történelem egyes pillanatait csak átvitt értelemben, szimbolikusan emeli be művébe,

„**valójában a mindenkori kereső, szenvedő, küzdő emberhez szól, származástól és nemzetiségtől függetlenül.**

A drámai költemény tizenöt részből – Madách szavával: „színből” – áll, keretes szerkezetű, ami azt jelenti, hogy az első három, illetve az utolsó rész a bibliai Paradicsomot és az abból való kiűzetést ábrázolja, a köztük lévő tizenegy rész pedig a világtörténelem Madách által fontosnak ítélt meghatározó pillanatait vezeti át az olvasót.

Az ember tragédiája tulajdonképpen az élet értelmét kereső költemény. Ádám, Éva és Lucifer, a mű főszereplői ennek a keresésnek, az emberi élet értelmét kutató örök drámának a szimbolikus alakjai. Az idealista Ádám, a cinikus Lucifer, s a kettejüket mintegy kiegyenlítő, szintetizáló Éva jelenítik meg azt a küzdelmet, amely az emberiséget a vágyott megismerés irányába hajtja. Ebben a hármasságban könnyen felismerhetők a hegeli filozófia lényeges elemei, a dialektikus szemlélet (tézis, antitézis, szintézis) Ádám, Éva és Lucifer alakjában ölt testet.

Ez a korszakos mű

„**hatalmas látomásban vetíti az olvasó elé az emberiség „nagy kalandját”, az értelem és az ösztönök örök harcát,**

a remény és a küzdelem fontosságát, de egyáltalán nem idealista vagy naív módon, hanem egyfajta „realista idealizmus” mentén.

Madách nem fél a kérdésektől, a fontos és súlyos emberi kérdésektől, sőt, a mű bizonyos értelemben egyetlen nagy kérdésnek is tekinthető: miért vagyunk a világon?

Madách világszemlélete egyértelműen a szellemi emberé. Az erkölcsi és szellemi értékek nála mindig magasabb rendűek az anyagi javaknál. A küzdelem, a hűség és a vágyakozás az, amely keresésre serkenti a mindenkori embert, s ha mindezek mellett kitart, képes lesz az életét annak minden nehézségével uralni és értelmessé, céltudatosá tenni.

Az ember tragédiájának nagyszerűsége éppen abban rejlik, hogy korát messze meghaladó technikával és dramaturgiával dolgozik, több idősíkot használ, mélyen, ugyanakkor „emészthető” módon filozofikus, a mondanivaló nem nyomja a cselekményt, hanem alárendelődik a művészi szépségnek, a nyelv teremtő erejének.

Ádám az élet értelmét kutatja,

„**tépelődesei korunk embere számára ugyanúgy aktuálisak, mint a mű keletkezése idején.**

Ugyanúgy, ha nem jobban.

A modern ember – akinek a műben szereplő Ádám mintegy az előképe – elvesztette a gyökereit szellemi és kulturális értelemben egyaránt, nem találja a helyét a világban, emiatt számos esetben rossz válaszokat ad a helyzetéből adódó problémákra. Mintha *Az ember tragédiájában* szintén nagyon hangsúlyos szerepet kapó Lucifer irányítaná a gondolatait és a tetteit.

Madách Imre – ahogy a mindenkori „látomásos” zsenik –

„**kivételes érzékenységgel tapintott rá a saját korában a jövő akkor még csak csírázó súlyos problémáira.**

Az ember tragédiája mintegy megelőlegezi a 20. századi ember tragikus históriáját, a világgégekbe és diktatúrákba torkolló történelmi eseményeket.

Mindezek ellenére mégsem mondható pesszimista alkotásnak. Nem mond ítéletet fölöttünk, nem a közelgő apokaliptiszis rémképeivel ijesztgeti olvasóját, sokkal inkább a reményre, az emberben rejlő kiaknázatlan lehetőségekre, a szépségbe vetett hitre, az állhatatosság fontosságára hívja fel a figyelmet.

„*Valamennyien hősei vagyunk, az egész emberiség, és az, ami ott történik a távoli időbe vetített képeken, mindannyiunkra vonatkozik, mindannyian szinte személyes ügyünknek tekinthetjük. Ezt a drámát ma már nem is tapsoljuk, hanem éljük az idegeinkkel, szavaljuk, idézzük, kívülről tudjuk*” – írta *Az ember tragédiájáról* Kosztolányi 1925-ben. Ennél pontosabban nehéz lenne megfogalmazni, miért a magyar és a világirodalom kimagasló teljesítménye Madách Imre drámai költeménye.

Azt pedig, hogy ez a mű milyen atmoszférában fogant, és hogy miféle lelki berendezkedéssel bírt az alsósztrégovai remete, talán az 1995-ben elhunyt kiváló költő, Baka István fogalmazta meg a legszembetűnőbben *Tél Alsósztrégován* című versében:

1
Ég kandallóban a fenyőhasáb,
Fény-árnyait, mint ingecskéjét Erzsi,
Felizgatott ujjak közül kiejti,
És megvillantja öle paraszát.
Elfordulok - e kísértésnek vége!
S hogy visszanézek újra, már sisak-
Rostélyon át koromszemű lovag
Les rám, s szívemre céloz dárdafénye.
Jeges-fehér bolygók s hűlő veres Nap
Hevernek a biliárdasztalon, -
Elindítja-e még egy akarat vad
Lökése őket új pályájukon,
Vagy nem mozdulnak többé már soha?
Alszik a völgyben Alsósztrégova.

2
Itt bent, a tompa, téglából rakott
Boltív - a menny silány paródiája -
Alatt havos mezők: papírlapok
Fagyán ropog a tollam, és a tájra
Krikszkrakszol róka-űzte nyúlnyomot:
Verssorokat - még menekül az eszme,
S ha végül felbukik, prédául esve,
Fröcskölnek, mint a vér, a mondatok.
Ki tudja: rézsut-fényű virradat
Vagy guillotín zuhan sovány nyakamra?
Fűrészpor issza be szavaimat.
Nyúl marquis, róka-sans-culotte-fogakkal
Szaggattatom, - futnék, de nincs hova.
Alszik a tében Alsósztrégova.

3
Hamvad, leroskad a fenyőhasáb,
Rám pillant szemrehányón és kiég.
Marad a langyos dunnaszürkeség, -
Elfojtja Fráter Erzsi sóhaját.
Sakktábla-padlón asztal és a székek -
Bevégezetlen játszma figurái;
Ma már az Úr és Lucifer se játszik, -
Feldöntöttek világosat, sötétet.
S akárha sakkban, bástyáim között
Toporgok én, király, - megütközött
Helyettem és elhullott a királynő.
Már csak az Úr és eszkimó-homály jó;
Napok: csontbolygók gördülnek tova.
És alszik, alszik Alsósztrégova.